

Teorija **in** **P**raksa

Iz vsebine:

STANE KAVČIČ
Polom neke politike

LADO RUPNIK
Kredit in njegove meje

RADO MIKLIČ
Urejanje delovnih razmerij

KOMUNISTI IN NAŠ ČAS

8-9

LJUBLJANA V SEPTEMBRU 1966:

Teorija in praksa — revija za družbena vprašanja
Izdaja Visoka šola za politične vede v Ljubljani

Urejuje uredniški odbor :

**Roman Albreht, Vlado Benko, Adolf Bibič, Stane Kav-
čič, Dragana Kraigher, Sergej Kraigher, Stane Kranjc,
Boris Majer, Lev Modic, Mitja Ribičič, Zdenko Roter,
Rino Simoneti, Majda Strobl, Mitja Švab, Zvonimir
Tanko, Joža Vilfan, Boris Ziherl**

GLAVNI UREDNIK :

Stane KAVČIČ

ODGOVORNI UREDNIK :

Stane KRANJC

Tehnični urednik: Janez KOROŠEC, lektor: Mojca MOČNIK,
oprema: ing. arch. Branko SIMČIČ

UREDNIŠTVO :

Ljubljana, Titova c. 102, tel. 31 10 39, 31 13 77

UPRAVA :

Ljubljana, Titova c. 102, tel. 31 13 77 int. 232

**Letno izide 12 številik. Celoletna naročnina 30 N din (3000 starih dinarjev),
polletna 15 N din (1500 dinarjev), posamezen izvod 3 N din (300 dinarjev)**

Cena te številke 4,5 N din (450 dinarjev)

Za tujino dvojna cena

Tekoči račun 504-603-13

Visoka šola za polit. vede — za revijo »Teorija in praksa«

Tiska ČP »Delo«, obrat Blasnikova tiskarna, Breg 12—14

Rokopisov ne vračamo

Teorija in Praksa

Letnik III. 1966 št. 8-9 revija za družbena vprašanja

VSEBINA

STANE KAVČIČ: Polom neke politike	1107
LADO RUPNIK: Kredit in njegove meje	1114
RADO MIKLIC: Urejanje delovnih razmerij	1132
NIKO TOŠ: Problemi študija sociologije	1148
ANTON ZUN: Teorija elite in demokracija	1163

KOMUNISTI IN NAŠ ČAS:

STANE KRANJC: Odgovornost nas vseh	1171
MARJAN TAVČAR: Komunisti o sebi	1172
MARJAN OROŽEN: Mladi v Zvezi komunistov	1189

POGLEDI, GLOSE, KOMENTARJI:

IVAN KRISTAN: Osebna odgovornost in ostavka	1193
A. JAN: Morala »vernih«?	1203
JANEZ SINKOVEC: Sodniki porotniki	1206
ANA KRANJC-ČUKOVA: Psihosocialno ozračje v podjetju	1214
JANEZ ŠKULJ: Financiranje družbenih potreb	1219

SOCIALISTICNA MISEL PO SVETU:

J. H. WESTERGAARD: Razredna razčlenjenost v kapitalizmu izobilja (Mitologija in stvarnost)	1227
--	------

MEDNARODNI ODNOSI:

SONJA DAPCEVIC-ORESCANIN: Politika Kitajske v Aziji	1241
MILAN VELJASEVIČ: Vzroki krize v Indoneziji	1260

ZNANOST IN DRUŽBA:

ZYGMUNT BAUMAN: Kultura in vzgoja	1273
-----------------------------------	------

PRIKAZI, RECENZIJ:

MIRKO STIPLOVSEK: Znanstveno posvetovanje o OF	1286
DUSAN DOLINAR: Jugoslavija in gospodarski razvoj dežel v razvoju	1292
JOSIP VIDMAR: Misli (Jože Pogačnik)	1304
VID PECJAK: Poglavja iz psihologije (Borut Sali)	1310
PAOLO LEON: Hipoteze o razvoju kapitalističnega gospodarstva (Marija Ambrožič-Počkar)	1314
Beleške o tujih revijah	1319
BIBLIOGRAFIJA KNJIG IN ČLANKOV	1324

CONTENTS

STANE KAVČIČ: Failure of a Certain Policy	1107
LADO RUPNIK: Credit and its Limits	1114
RADO MIKLIČ: Regulation of Labour Relationships	1132
NIKO TOŠ: Problems of the Study of Sociology	1148
ANTON ŽUN: Theory of Elite and Democracy	1163

THE COMMUNISTS AND OUR TIME:

STANE KRANJC: Responsibility of all	1171
MARJAN TAVČAR: Communists about Themselves	1172
MARJAN OROŽEN: Youth in League of Communists	1189

GLOSSES, VIEWS, COMMENTS:

IVAN KRISTAN: Personal Responsibility and Resignation	1195
A. JAN: Morality of »Believers«?	1203
JANEZ SINKOVEC: Jury	1206
ANA KRANJC-ČUKOVA: Psycho-social Atmosphere in Firms	1214
JANEZ ŠKULJ: Financing of Social Needs	1219

SOCIALIST THOUGHT IN THE WORLD:

J. H. WESTERGAARD: Class Division in the Capitalism of Affluence (Mythology and Reality)	1227
--	------

INTERNATIONAL RELATIONS:

SONJA DAPČEVIC-OREŠCANIN: Chinese Policy in Asia	1241
MILAN VELJASEVIČ: Causes of the Crisis in Indonesia	1260

SCIENCE AND SOCIETY:

ZYGMUNT BAUMAN: Culture and Education	1273
---------------------------------------	------

REVIEWS, NOTES

Notes on Foreign Reviews	1319
--------------------------	------

BIBLIOGRAPHY OF BOOKS AND ARTICLES

	1324
--	------

СОДЕРЖАНИЕ

СТАНЕ КАВЧИЧ: Провал одной политики	1107
ЛАДО РУПНИК: Кредит и его границы	1114
РАДО МИКЛИЧ: Регулирование трудовых отношений	1132
НИКО ТОШ: Проблемы изучения социологии	1148
АНТОН ЖУН: Теория элиты и демократия	1163

КОММУНИСТЫ И НАШЕ ВРЕМЯ:

СТАНЕ КРАНЬЦ: Ответственность нас всех	1171
МАРЯН ТАВЧАР: Коммунисты о себе	1172
МАРЯН ОРОЖЕН: Молодые в Союзе коммунистов	1189

ВЗГЛЯДЫ, ЗАМЕТКИ КОММЕНТАРИЙ:

ИВАН КРИСТАН: Личная ответственность и отставка	1195
А. ЯН: Мораль »верующих«?	1203
ЯНЕЗ ШИНКОВЕЦ: Присяжные заседатели	1206
АНА КРАНЬЦ-ЧУКОВА: Психологически-социальная обстановка на предприятии	1214
ЯНЕЗ ШКУЛЬ: Финансирование общественных потребностей	1219

СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ МЫСЛЬ В МИРЕ:

И. Х. ВЕСТЕРГААРД: Классовые разделения в капитализме изобилия. (Мифология и действительность)	1227
--	------

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ:

СОНЯ ДАПЧЕВИЧ-ОРЕЩАНИН: Политика Китая в Азии	1241
МИЛАН ВЕЛЯШЕВИЧ: Причины кризиса в Индонезии	1260

НАУКА И ОБЩЕСТВО:

ЗИГМУНТ БАУМАН: Культура и воспитание	1273
---------------------------------------	------

ОБОЗРЕНИЯ, РЕЦЕНЗИИ

По страницам иностранных журналов	1319
-----------------------------------	------

БИБЛИОГРАФИЯ КНИГ И СТАТЕЙ

	1324
--	------

NIKO TOŠ

Problemi študija sociologije

Razvoj poraja probleme ne le v vsakdanjem življenju, v odnosih med ljudmi, skupnostmi in družbami, temveč tudi v znanosti, v znanstvenih disciplinah, še posebej v trenutku, ko se vzpenjajo na raven učnih disciplin visokošolskega študija. Tudi sociologija kot znanstvena disciplina ni imuna: poln je problemov, ki kažejo na njeno prisotnost, spoznavne težnje, razvoj in ki določajo njeno mesto ter vpliv v družbenem življenju in kulturi.¹

Problemi sociologije imajo svetovne razsežnosti, so mednarodni, vendar pa hkrati problemi dane družbe in ljudi v njej, saj nujno izhajajo iz problematike vsake dežele posebej, vsakega naroda posebej in s v tem smislu povezujejo. Problemi naše sociologije so torej predvsem problemi naše družbe in tudi problemi ljudi, iniciatorjev sociologije, družbenih delavcev, sociologov in tistih, ki se izkazujejo za sociologe. Sociologija si pri nas zadnjih pet let pridobiva status učne discipline in univerzitetne študijske stroke. V tem se kaže njena rast in dozorevanje kot discipline je pa to tudi dokaz, kako se uveljavlja njena vloga v družbenem življenju. Seveda pa je to hkrati njen temeljni preizkus. Prizadevanje in dejavnost posameznikov se namreč tako prepletjata v nov množičen poklic, ob tem pa se zastavlja vrsta vprašanj, ki niso zgolj organizacijsko-tehnične narave in ki terjajo poglobljen teoretični in praktični preudarek.

¹ Namen sestavka je prispevati k akciji, ki je potekala v preteklem študijskem letu v okviru Društva slovenskih sociologov v zvezi s stanjem, kakršno vlada zdaj pri nas v sociologiji; pri tem smo povzeli ugotovitve študijske komisije društva in se opirali na javni pogovor o tem vprašanju, ki je bil letos v aprilu.

Temeljno vprašanje zadeva sam pojem sociologije in njene vloge v družbenem življenju, ob tem pa, kakšen je odnos med sociologijo in drugimi družboslovnimi disciplinami in kako se razrešuje v študijskem procesu, ki naj daje specialno izobrazbo sociologa, drugačno, kakor je izobrazba filozofa, zgodovinarja, ekonomista, pravnika, lingvистa itd.; kakšna je torej glede na posebnost stroke funkcija sociologa v družbeni organizaciji dela in kakšne so trenutne in prihodnje potrebe po takem tipu strokovnjaka; kakšne so ob tem zahteve v organizaciji študija — in kakšne so možnosti? Odgovori na ta in podobna vprašanja — naša sociologija jih nakazuje že nekako deset let nazaj — niso popolni in so le deloma sprejeti, pa vendar že akcijsko učinkujejo: v okviru beograjske, zagrebške in ljubljanske univerze delujejo posebni oddelki za študij sociologije, število na njih vpisanih študentov pa že presega dva tisoč; sociologija je postala obvezen učni predmet na večini srednjih šol; izredno pa se je razmahnilo tudi sociološko raziskovanje, ki poteka v okviru socioloških in drugih raziskovalnih institutov in zavodov. Očiten je torej razmah, v njem pa je videti tudi nekakšno omahovanje in navidezno nazadovanje kot izraz nedognanosti odgovorov oziroma njihove delne uveljavljenosti v obstoječi organizaciji družboslovja, še posebej v razvoju sociologije in njeni institucionalizaciji na Slovenskem.

I

Ponavadi pravimo, da je sociologija znanost o družbi. To je seveda dosti preohlapna opredelitev, ki še zdaleč ne dopušča, da bi jo razlikovali od drugih družboslovnih disciplin. Sociologija je znanost, ki proučuje oblike in dejavnosti, v katerih se izraža pisano družbeno življenje ljudi, njihove medsebojne odnose in družbeni razvoj. Predmet sociološkega raziskovanja je torej družba v svojih najkonkretnějšíh in najsplošnejših izrazih, po svoji osnovni usmerjenosti predvsem sistem in organizacija globalne družbe in vzroki njenega spreminjanja. Prav v tem je njeno vsebinsko in metodološko bistvo, ne glede na razlike, ki se kažejo v njenih neenakih vizijah in izhodiščih v opazovanju družbe.

Poglavitni smoter sociologije je torej splošno in sistematično spoznanje o družbenem dogajanju v razjasnjenih *družbenozgodovinskih* razmerah in okvirih oziroma razjasnjevanje družbenozgodovinskih danosti konkretnega družbenega dogajanja. Takšna opredelitev sociologije pa seveda dopušča najrazličnejše ugovore. Predvsem še glede njene vseobsežno-

sti, enciklopedičnosti kot discipline, kar na videz jemlje samostojnost drugim družboslovnim disciplinam; če opazujemo trenutno stanje v razvoju družbenih znanosti, pa odkrijemo tudi neko dvojnost, dvotirnost, ki žene posamezne discipline vsaksebi in v izolacijo. Razvoj sociologije razširja znotraj družboslovja možnosti povezave med disciplinami, hkrati pa seveda zapleta odnose med to in drugimi družboslovnimi disciplinami. Pravo, ekonomija, psihologija, lingvistika in druge discipline pridobijo možnost medsebojnega povezovanja in s tem bistveno razširijo svojo spoznavno prodornost. Enoten smoter znanstvene dejavnosti, namreč *tako* opazovanje posameznih omejenih pojavov oziroma spletov pojavov, dejavnosti, oblik in odnosov, ki omogočajo razjasnjevati jih glede na splošno stanje in strukturo družbe, torej razjasnjevati jih v družbenozgodovinskih okoliščinah, pa večidel še *ni uresničeno*. To se med drugim kaže v razvoju tako imenovanih posebnih sociologij. Te se kot sociološke raziskovalne discipline usmerjajo na ožja področja družbenih pojavov, ki so sicer predmet drugih samostojnih družboslovnih disciplin, prava, ekonomije, zgodovine umetnosti, lingvistike itd. Seveda to ne pomeni, da so obstoječe posebne sociološke discipline zgolj odsev nerazvitosti ustreznih posebnih družboslovnih disciplin. Enotni smoter znanstvene dejavnosti se čedalje bolj uveljavlja, navzven pa se to izraža v njeni »sociologizaciji«. Sociologija dela npr. ohranja svoj raziskovalni smoter tudi po sociologiziranju ustreznih ekonomskih disciplin in ved o organizaciji, sociologija umetnosti pa svojo samostojnost ob sociologizirani zgodovini umetnosti itd. Tak potek v razvoju družboslovja torej ni nekaj naključnega, temveč je izraz dejavnega razvojnega prizadevanja teh disciplin. Spori, ki ob tem nastajajo in ki se na videz kažejo kot spori med disciplinami, pa so po svojem bistvu predvsem institucionalne, subjektivne in druge narave. Vprašanje, ki se ob njem odnosi zapletajo, namreč, kdaj naj se znanstvena dejavnost na nekem omejenem področju izloči tudi v organizacijskem pogledu kot samostojna posebna sociologija in v kakšnih institucionalnih okvirih naj se goji, je vsaj s teoretičnega vidika očitno manj pomembno.

Razvoj posebnih socioloških disciplin in sociologizacija pa nista prodrli na vsa posebna družboslovna področja enako. Razlogov, ki se kažejo tudi v obstoječi znanstveni organizaciji pri nas, tu ne bi posebej razčlenjali, tiste, ki so po naši presoji najpomembnejši, pa vendar lahko navedemo. Družbena praksa se na nekaterih področjih zadovoljuje zgolj z enostavnim, formalnim, instrumentalno-tehničnim, norma-

tivnim in deklarativnim znanjem; raziskovalci oziroma strokovnjaki za nekatera področja niso ustrezno metodološko usposobljeni, da bi svojo raziskavo prenesli tudi v njene sociološke razsežnosti; pogosto pa je »sociologizacija« zgolj oklep okrnele strukture institucij, ki ne dajejo ustreznih znanstvenih dosežkov. Seveda pa je razlogov za tako stanje še več in deloma vpliva nanje tudi omejenost splošnih spoznav sociologije na posameznih področjih in domet njene metodologije, predvsem pa še njena zaprtost za probleme lastne družbe, njena usmerjenost v posnemanje in povzemanje shem in pristopov, ki ne koreninijo v problemih naše družbe in odvrtaajo raziskovalno aktivnost v brezplodna stranpota in drugo.

Ugotovili smo, da so osnovni predmet sociologije globalna družba, globalni družbeni sistemi in strukture. Sociologa pa problemi globalne družbe ne zanimajo zgolj na odmaknjeni, abstraktni ravni, temveč tudi njene aktualne razsežnosti in dejavniki njenega spreminjanja. Sociologija enako pravno vključuje in ocenjuje dejavnike, ki izvirajo iz notranje družbene dinamike in vplivajo na preobrazbo družbene strukture, in dejavnike, katerih izvor je zunaj posamezne družbe, pa vendar lahko bistveno vplivajo na njen sistem, strukturo, notranjo dinamiko ter povzročajo zastoje in odklone v njenem razvoju.² Ravno proučevanje meddružbenih in medsystematskih vplivov — torej proučevanje zunanjih dejavnikov notranjega družbenega razvoja, se je v zadnjem razdobju v sociologiji še posebej razmahnilo.³ Seveda pa je sociologova dejavnost še posebej osredotočena na neposredno izkustveno opazovanje in razjasnjevanje notranjih družbenih dejavnikov. Trdimo lahko, da je spoznavna funkcija sociologije v marsičem odvisna od njene izkustvene raziskovalne učinkovitosti. Razkrivanje globalnih družbenih sistemov in struktur in njihova verifikacija v konkretnem sta namreč nemogoča, če nimamo objektivnega znanja o sestavinah in medsebojni odvisnosti pojavov v konkretni družbi. Predmet sociološkega opazovanja torej ni zgolj globalna družba, saj

² Zunanji dejavnik, ki vpliva na notranjo družbeno organizacijo in maliči ter zavira njen razvoj, je npr. vsiljena vojna in trajen vojaški pritisk od zunaj na neko družbo. Družbi, ki se razvija pod takimi pogoji je vsiljen prevladujoč vojaški značaj njene organizacije, to pa se seveda kaže na vseh področjih družbenega življenja: v odnosih, v dejavnosti in še posebej v proizvodnji, v kulturi, vzgoji itd.

³ Problemi sociologije mednarodnih odnosov in primerjalni problemi politične sociologije prevladujejo v programu IV. mednarodnega kongresa sociologov, ki bo letos v septembru v Evianu, kar nedvomno dokazuje, kako pomembna je danes taka raziskovalna orientacija.

je očitno izkustveno usmerjeno: opazuje odnose, oblike in aktivnosti v konkretni družbi.

Sociološko opazovanje pa se ne ustavlja zgolj pri sestavinah sistema in strukture, na ravni kolektivne organizacije družbe in njenih oblik, temveč prodira prav do *posameznika* kot njene *osnovne sestavine*. Predmet sociologovega zanimanja je torej tudi in predvsem človek, njegov družbeni položaj in vloga v razmerah dane kolektivne družbene organizacije. In ravno v tem se še posebej kaže humana nota sociološkega raziskovanja.

Omejen namen sestavka dovoljuje obrobno obravnavanje in zanemarjanje vrste problemov in momentov v opredeljevanju in prikazovanju razvoja, ki sicer pomembno odsevajo današnje stanje sociologije pri nas in v svetu. Zapletenim in nerešenim disciplinarnim in meddisciplinarnim problemom navkljub je očitno, da je sociologija, še posebej ko gradi na zgodovinskem materializmu kot na vodilu, pridobila na intelektualni ostrini, znanstveni ter družbeni in disciplinarni pomembnosti. Kot disciplina, ki je v sodobni znanosti zavzela samostojno mesto, pa v naših družbenih razmerah še pridobiva na teži. Saj ni le odmik od neživljenjskega teoretiziranja in dogmatizma, niti zgolj empirični raziskovalni program, temveč s svojo novo raziskovalno sposobnostjo postaja pomembno dopolnilo naše samoupravne institucionalne zgradbe. V primerjavi z nekaterimi drugimi znanstvenimi disciplinami in v primerjavi z njeno vlogo v drugih družbenih okvirih se namreč sociologija pri nas razvija v najtesnejši povezavi z našo družbenopolitično ureditvijo in tako postaja eden izmed *tehtnih kazalcev demokratičnosti družbenih odnosov*.

Pozornost za probleme in potrebe človeka, za njegova mnenja in hotenja naj bi v načelu prišla do veljave že v organizacijski strukturi upravljanja, ki je pri nas urejena tako, da priteguje čimveč ljudi. Ker pa je upravljanje vendarle v precejšnji meri omejeno na predstavniško demokracijo, bi bilo napačno domnevati, da nam že sama organizacijska struktura upravljanja zagotavlja tudi res kar največje sodelovanje vseh ljudi. Neposredna demokracija se je namreč v zgodovini pojavila in učinkovito delovala le v sorazmerno ozkih lokalnih političnih sistemih. V visoko industrializirani in urbanizirani, tako imenovani množični družbi pa je mogoče uveljaviti vpliv posameznika v urejanju družbenih zadev le ob uporabi novih sredstev in metod. *Nesmiselno bi bilo govoriti o smotru, ne da bi obenem govorili tudi o modernizaciji metod demokratičnega upravljanja.*

Prav v tem pa je posebnost potencialne vloge sociologije pri nas. Očitno je namreč, da se znanstvenoraziskovalni cilji pri ugotavljanju in pojasnjevanju življenjskih razmer, potreb ljudi in njihovih medsebojnih odnosov v veliki meri prekrivajo s političnimi cilji in zahtevami, ki izhajajo iz demokratičnega upravljanja.

II

Če pogledamo dosednji razvoj sociologije pri nas, vidimo, da se nismo popolnoma zavedali njene vloge. To kaže že sam potek njene institucionalizacije. V povojnem obdobju najdemo zametke sociologije na Slovenskem šele pozno, in sicer najprej kot pedagoško disciplino na pravni in filozofski fakulteti ljubljanske univerze, kmalu pa ob njej tudi prve raziskovalne poizkuse posameznikov, ki se nato povežejo v raziskovalni inštitut za sociologijo. Z dejavnostjo inštituta na področju empiričnega raziskovanja ter z ustanovitvijo samostojne študijske smeri za sociologijo na filozofski fakulteti (oddelek za sociologijo) in visoke šole za politične vede z močno sociološko usmerjenostjo v programu in kadrovske zasedbi, se je sociologija sicer institucionalno uveljavila, tehtnost in dokončnost njene uveljavitve pa je sporna.

Razlogov za to je več. Nerazjasnjenost obče vloge sociologije v družbenem razvoju onemogoča, da bi učinkovito določili in izpolnjevali izobraževalne smotre, programe in organizacijske okvire študija sociologije. K temu je seveda pripomogla njena neuveljavljenost in pomanjkanje sociološke tradicije, pa tudi neformiranost njenih pobudnikov in izobraževalcev. Institucionalna rešitev problema izobraževanja je torej v nekem smislu tudi uvod v težave; študentje so se v začetku v precejšnji meri morali omejiti le na uvodna, splošna in historična znanja. Večletni zaostanek v razvoju sociologije se je namreč najneposredneje kazal ob prenašanju znanja: tam, kjer lastnih raziskovalnih uspehov ni, je pač težko posredovati znanje; značilno za dosednji razvoj naše sociologije je namreč, da je najvrednejše v njej nastajalo izven njenih profesionalnih disciplinarnih okvirov. Z uvajanjem študijskih predmetov in s pravimi raziskavami so se šele porajale posebne sociološke discipline, ki naj bi izpolnile program.

Rešen pa tudi še ni v celoti problem usposobljenih učiteljev in raziskovalcev. Naše prve sociologe smo novačili iz vseh že uveljavljenih družboslovnih strok (iz prava, filozofije, psihologije, ekonomije) in so skoraj vsi usmerjeni predvsem v raziskovalno delo. Tako je npr. na inštitutu za sociologijo

več raziskovalcev, ki vsi opravljajo sociološke raziskave, oddelek za sociologijo na filozofski fakulteti pa šteje le tri redno zaposlene učitelje in asistente. Medtem ko med raziskovalci prevladujejo psihologi, filozofi in pravniki, pa sta dva od treh učiteljev na sociološkem oddelku zgodovinarja. Značilno je, da ima celo visoka šola za politične vede, ki v svojem programu daje sociološkim disciplinam ob politoloških le polovico tiste teže, kot jim jih dajejo na sociološkem oddelku, v svoji sociološki katedri več učiteljev in asistentov, število sodelavcev pa si prizadevajo še povečati. Naj to podobno dopolnimo še s primerjavo s stanjem na socioloških oddelkih beograjske in zagrebške filozofske fakultete, ki delujeta približno enako dolgo. Beograjski oddelek za sociologijo ima kar enajst učiteljev in asistentov za temeljne sociološke predmete, medtem ko dodaten študijski program izpopolnjujejo z gosti; podobno pa je tudi stanje na oddelku za sociologijo zagrebške filozofske fakultete.

Nemogoče je pričakovati, da bi pedagoški proces brez stalnih sodelavcev potekal normalno. Učna enota, ki se kadrovsko ne krepi, nima samostojne razvojne perspektive.

Ko ocenjujemo položaj študija sociologije, seveda ne smemo mimo dosežkov sociološkega oddelka. Prvo stopnjo študija na sociološkem oddelku je doslej⁴ opravilo 68 študentov enopredmetne oziroma A skupine in 41 študentov B skupine, medtem ko je na drugi stopnji diplomiralo 15 sociologov. V lanskem šolskem letu je bilo na oddelku v 2., 3. in 4. letniku še 29 enopredmetnih oziroma študentov A skupine in 43 študentov B skupine. Na novo pa se je vpisalo, vendar le v študijsko skupino B, kar 81 študentov. Ti številčni podatki, predvsem še podatki o lanskem vpisu in o vpisu v preteklih letih, kažejo, da je zanimanje za študij sociologije med dijaki izredno veliko.

Sodelavci oddelka, stalni in zunanji, so si z nekajletnim delom in izvajanjem študijskega programa pridobili izkušnje. Oddelek je zapustila prva skupina diplomantov in med njimi so tudi taki, ki imajo sposobnosti za bodoče učitelje in raziskovalce. Seveda pa ob ocenjevanju dosedanjega dela ne moremo mimo pomanjkljivosti in težav, s katerimi se je boril in se še bori sociološki oddelek. Iz primerjav, ki smo jih navedli, je očitno, da kadrovska zasedba na oddelku ne ustreza: v skoraj šestih letih, kolikor obstaja, mu namreč ni uspelo v celoti izdelati samostojnega študijskega programa niti za

⁴ Podatki o študentih in diplomantih ob koncu novembra 1965.

temeljne niti za dopolnilne predmete — in še posebej velja to za študij na drugi stopnji.

Sociologija se je v zadnjih letih tudi v Sloveniji močno razvila, njene institucionalne oblike pa niso utrjene. To se npr. kaže v trajnih finančnih in organizacijskih težavah inštituta za sociologijo in filozofijo, ki se v obstoječem sistemu financiranja ne more programsko dosledno razvijati, pa se vendarle številčno razrašča; še bolj pa se to kaže ravno ob sociološkem oddelku, ki se ni v taki meri utrdil in zaživel, da bi ga lahko šteli za trajno sestavino študija na filozofski fakulteti. V času, odkar oddelek obstaja, namreč ni bil dovolj kadrovsko-načrtovan in ni mogel ustvariti tesnejše in trajnejše vezi z zunanjimi sodelavci; prepuščal je kadrovsko pobudo inštitutu, ta pa se je ubadal z lastnimi težavami. Tako se je vsa leta dogajalo, da študijski načrt sociologije na drugi stopnji ni bil utrjen, predavanja nekaterih temeljnih predmetov niso potekala v redu ali pa jih sploh ni bilo, oblike neposrednega dela s študenti niso bile uspešne itd. Brez dvoma se tako stanje v oddelku kaže v zmanjšani študijski prizadevnosti študentov, v izredno visokem osipu, v podaljševanju časa študija, verjetno pa tudi v kvaliteti in obsegu pridobljenega znanja. Kako dvomljiva je pedagoška utrditev sociologije, pa kaže tudi sklep o odpravi enopredmetnega in osnovnega študija sociologije v okviru fakultete, ki je ob lanskem jesenskem vpisu mnogim študentom zaprt dostop do študija na tem področju.

Ko ocenjujemo položaj študija sociologije, ne smemo mimo vloge, ki jo ima za razvoj študija raziskovalna dejavnost, ki poteka v okviru inštituta za sociologijo. Raziskovalno in pedagoško delo doslej ni bilo dovolj usklajeno. Neusklajenost med raziskovalnimi dosežki in pedagoškim delom pa je onemogočala učinkovito strokovno uveljavljanje discipline.

V razvoju študija sociologije v zadnjih letih pa je pomembno vlogo odigrala tudi visoka šola za politične vede. Organizacijsko še neutrjenemu sociološkemu oddelku je namreč že po prvem letu obstoja sledila visoka šola s podobnim programom in učnimi smotri. Pedagoško delo na visoki šoli za politične vede je potekalo v začetku sicer ob pomoči učiteljev z univerze, v petem letu delovanja šole pa izpolnjujejo program skoraj v celoti z lastnimi, deloma tudi že habilitiranimi učnimi močmi. Medtem ko ima danes sociološki oddelek tri redne učitelje in asistente, ima visoka šola 31 učiteljev in asistentov. Delež socioloških disciplin v programu je skoraj enak deležu teh disciplin v enopredmetnem študiju sociologije, prevladujoče mesto v programu pa imajo glede na usta-

novne smotre šole politične znanosti, ki so po usmerjenosti, predmetu in metodi močno sorodne s sociologijo in z njo povezane. Del programa na sociološkem oddelku filozofske fakultete že vsa leta poteka ob pomoči učiteljev visoke šole. Razvoj visoke šole pa deloma vpliva tudi na dotok študentov na sociološki oddelek.

Dve sorodni visokošolski instituciji se torej razvijata v očitno različnih razmerah: v heterogeni strukturi filozofske fakultete je sociološki študij samo ena od šestnajstih študijskih smeri — in je torej nujno bolj ali manj ob strani, medtem ko se sociologi zbirajo v glavnem v inštitutu in na visoki šoli za politične vede, ki se, programsko in akcijsko enotnejša, kadrovsko in organizacijsko hitro razvija, uveljavlja pa se tudi že s prvimi raziskovalnimi poizkusi na svojem področju.

III

Potrebe po specializiranih družboslovcih in možnosti za njihovo izobraževanje so v slovenskih okvirih omejene. Del razlogov za to, predvsem tiste, ki zadevajo možnost izobraževanja, smo že navedli. Omejitve pa izvirajo tudi iz — doslej v praksi še neraziskanih možnosti glede ustreznega poklicnega zaposlovanja sociologov. Ena poglobitvenih funkcij fakultete oziroma visoke šole je izobraževanje kadrov za množični poklic, organiziranje izobraževanja je družbeno opravičeno le, če zadovoljuje množično potrebo po določenem profilu strokovnjaka.⁵

Odgovor na vprašanje, zakaj je v družbeni organizaciji dela potreben sociolog, in kje je potreben, je odločilnega pomena. Omejili se bomo na to, da bomo le površno prikazali delovno mesto sociologa in premike v poklicni strukturi v delovnih organizacijah in organih družbenopolitičnih skupnosti ob njegovem nastopu. Vstop sociologa v delovno skupnost in njegovo uveljavljanje v njej ne spremeni bistveno delitve dela med strokovnjaki, ki se ukvarjajo s problemi družbenega življenja in odnosov. Sociologovo mesto je namreč v delitvi dela večidel nezasedeno, saj ne izloča nobenega od doslej uveljavljenih strokovnih profilov (pravnik, ekonomista, psihologa), ampak krog že uveljavljenih strokovnjakov izpopolnjuje. Prihod ekonomista je vnesel v delovno organizacijo ekonomsko analizo, sociologov nastop pa naj bi vnašal sociološko analizo odnosov, dejavnosti, potreb, mnenj in hotenj kolektivov, skupin, posameznikov, torej objektivno

⁵ Glej: Dolfe Vogelnik, »Studij sociologije in družbenopolitičnih ved«, »Teorija in praksa«, 1/1966.

znanstveno analizo družbenih dogajanj. Globlje pa bo sociolog posegel edinole v delitev dela med strokovnjaki in nestrokovnjaki. Nujno bo nadomeščal tiste, ki brez ustreznega znanja delujejo v omejenih normativnih okvirih in ki zato niso kos razvijajočemu se samoupravnemu sistemu.

Značilno je, da politološko izobraževanje izpolnjuje podobno potrebo v organizaciji družbe: v organih družbenopolitičnih skupnosti na vseh ravneh, v upravnem, strokovnem aparatu, družbenopolitičnih organizacij in v raznih drugih posebnih službah. Sociolog in politolog se torej v svojem poklicnem delu neizogibno srečujeta, dopolnjujeta, hkrati pa se uveljavljata tudi na področju družboslovnega izobraževanja na strokovnih, srednjih in visokih šolah. Pogoji za izvajanje študija sociologije, čeprav na videz slabši kot v času ustanavljanja oddelka, so v resnici dosti ugodnejši. Imamo prve diplomirane sociologe pa več raziskovalnih izkušenj, več mladih sociologov aspirantov in asistentov na področju pedagoškega in raziskovalnega dela, programske in organizacijske izkušnje, ki jih je dalo petletno delo oddelka za sociologijo in visoke šole za politične vede itd. Sicer so pomanjkljivosti v organizaciji sociologije kot discipline in v izvajanju študija, toda te lahko s preudarnim pretehtavanjem vsega, kar je na tem področju nastalo v zadnjih letih, odpravimo in s tem omogočimo njen nadaljnji zalet.

Ena izmed funkcij visokošolskega študija pa je tudi novačenje najsposobnejših v usmerjen specialistični študij kot priprava za prihodnje samostojno znanstvenoraziskovalno delo. Te možnosti na sociološkem področju še zdaleč niso izrabljene. Problem usmerjenosti študija seveda ne rešimo zgolj s tem, da naštevamo delovna mesta, ki so možna na različnih področjih. Za vse uveljavljene družboslovne poklice je še posebej značilno, da se lahko zaposlijo na najrazličnejših delovnih mestih; to kažejo tudi dosedanje izkušnje v zaposlovanju mladih sociologov.

Na organizacijo in usmeritev študija vpliva predvsem: prvič, dejstvo, da študij sociologije pri nas nujno poteka v omejenih materialnih, organizacijskih in še posebej kadrovskih okvirih in da podrobnejša specializacija že zaradi tega ni mogoča; drugič, glede na majhnost razdrobljenih študijskih skupinic specialistični študij družbeno ne bi bil upravičen; tretjič, glede na izredno hitro kopičenje podatkov in znanja na posameznih področjih že v času študija »specialistično« usmerjen strokovnjak komajda lahko ohrani strokovne lastnosti sociologa, in četrtič, raziskovanja kažejo, da tudi visoko izobraženi strokovnjaki v teku svojega delovnega cikla več-

krat menjajo specialni predmet, področje svojega dela ali celo poklic, specialistična visokošolska izobrazba pa bi tako prehajanje komajda dopuščala. Vse to daje disciplini v njeni pedagoški realizaciji dosti več prostosti, hkrati pa ji nalaga veliko več odgovornosti. Vsi argumenti, ki smo jih našli, pa seveda ne dopuščajo, da bi kratko malo opustili sleherno specializacijo, se odpovedali težnji po prenašanju specialnega znanja in se vrnili na raven poenotenega družboslovnega izobraženca, ki bi si nabral le osnovno in povrhnje znanje uveljavljenih družboslovnih disciplin, predvsem še zaradi pomanjkljivega stika z znanjem o konkretnem družbenem dogajanju na določenem področju življenja, v njihovem historičističnem in normativnem ovojju. Strokovno profiliranje sociologa je torej prva naloga same stroke: da na podlagi raziskovanja družbene organizacije dela določi konkretne vloge in funkcije sociologa v delovnem procesu in izloči zanje potrebno teoretično in metodološko študijsko osnovo. To je nedvomno pomembna naloga, pri kateri komajda lahko išče pomoč zunaj svojega strokovnega kroga, ker potreba po sociologih še ni subjektivna kvaliteta, saj celo potreba po strokovnjakih že uveljavljenih profilov pogosto ne dosega te ravni.⁶

IV

Očitno je, da je dosednji razvoj sociologije potekal vse preveč nesistematično, nenačrtno, brez prave predstave o njeni vlogi v družbenem življenju in torej premalo odgovorno. To kaže še posebej stanje v lanskem študijskem letu, ko se niti formalno ni bilo mogoče vpisati na sociologijo; očitna je razpršenost še vedno maloštevilnih kadrov med več raziskovalnih in pedagoških institucij; raziskovalno in pedagoško delo ni povezano, pedagoški in raziskovalni programi pa se pogosto ponavljajo, v obstoječih organizacijskih okvirih pa so možnosti za povezovanje in koordinacijo omejene; še vedno je nedodelan in neenoten sistem dokumentacije, metoda znanstvenega dela pa je nedognana; v nevarnosti je kontinuiteta sociološke knjižnice⁷ in tako dalje.

⁶ Delovni kolektivi ne čutijo potrebe po sociologu. Načelna pomoč pa nedvomno izvira iz splošne zahteve, ki se v zadnjih letih, še posebej pa v zadnjem času, vse močneje uveljavlja, namreč, da je tudi za družbeno politično odločanje potrebna strokovnost.

⁷ Ta problem je še posebej aktualen. Sociološka knjižnica že od ustanovitve presega okvire, možnosti in potrebe instituta za sociologijo in filozofijo. Ravno v tem je njena posebna vrednost. Dejansko je namreč knjižnica vsa leta

Nujen je torej poseg, ki ne bo zgolj reformističen in ki bo ohranjal dosedanje uspehe in omogočil razvoj sociologije ob drugih družboslovnih disciplinah. Jasno je namreč, da zgolj organizacijska fantazija ne bo prinesla rešitve bistva problema, sedanja organizacijska razdrobljenost pa tudi ne daje dovolj možnosti. Organizacijsko rešitev problema študija sociologije je torej treba vezati na vsebinsko smiselno povezavo sorodnih znanstvenih disciplin, ljudi in institucij. V trenutni situaciji je namreč težnja, da se ustanovi samostojna sociološka šola, iz vseh navedenih razlogov neizpolnjava, neizvedljiva pa tudi iz materialno-finančnih razlogov. Ker v strukturi našega visokega šolstva gojita sociologijo predvsem filozofska fakulteta (v okviru oddelka za sociologijo) in visoka šola za politične vede (katedra za sociologijo), deloma pa tudi pravna fakulteta, se zastavlja vprašanje, v okvir katere od teh ustanov bi bilo glede na kriterije vsebinske integracije znanstvenih disciplin najbolj smotrno uvrstiti temeljni sociološki študij. Ponujajo se različne inačice, rešitve, med njimi pa je nedvomno najtreznejša in najprimernejša tista, ki snuje na povezavi socioloških in politoloških ved novo visokošolsko ustanovo.

Navedimo nekaj razlogov, ki govorijo v prid taki rešitvi:

— sociološke vede so nedvomno najbolj sorodne političnim vedam, saj so razvojno povezane in marsikje neločljive. Tako sociologija kot politologija sta se v svetu sodobne znanosti uveljavili kot posebni disciplini — tudi v visokošolskem izobraževalnem sistemu, kjer pa se pogosto razvijata v istih organizacijskih okvirih. Samostojnega razvoja obeh disciplin pri nas, ki se je že doslej izkristaliziral, seveda s povezovanjem ne bi smeli trgati; organizacijsko povezovanje študija torej ne bi smelo omejevati samostojnega razvoja obeh disciplin, temveč bi moralo omogočiti le učinkovitejše izvajanje pedagoškega programa;

v nazaj bila osrednja študijska knjižnica za družbene vede v Sloveniji z bogatim knjižnim fondom 66.000 enot s področja sociologije, filozofije, politične znanosti in zgodovine delavskega gibanja. V zadnjih letih pa se je stanje močno spremenilo: odvzem skladiščnih in delovnih prostorov organizacijska nestabilnost, neustrezna kadrovska zasedba, predvsem pa še neurejen in omejen dotok sredstev; Vse to vodi v omejevanje prvotnega široko zastavljenega bibliotечnega programa zgolj na področje sociologije. S tem pa je funkcija knjižnice bistveno okrnjena. Nujno bi bilo sociološko knjižnico preosnovati v centralno knjižnico za družbene vede in ji dati vspodbudno gmotno osnovo, tako da bi zopet lahko odigravala vlogo pomembnega dejavnika v znanstvenem in idejnem razvoju pri nas.

— študijski program terja od politologa temeljito sociološko znanje, program sociologa pa temeljito politološko znanje. Povezava sociološkega in politološkega študija je torej naravna in koristna — pa tudi potrebna. To potrjuje tudi dosednji program študija teh disciplin v različnih organizacijskih okvirih;

— v prid organizacijske povezave sociologije in politologije pa govori še vrsta razlogov; možnost ureditve enotne dokumentacije in knjižnice za družbene vede; ugodnejše možnosti za reševanje kadrovskih vprašanj; če bi izvedli organizacijsko močno visokošolsko organizacijo, bi bilo povezovanje pedagoškega in znanstvenoraziskovalnega dela bolj učinkovito in obojestransko plodno; obe disciplini sta v naši kulturi sorazmerno mladi in enako pomembni; premagujeta podobne težave in ovire; sociološka in politična izobrazba pa ustvarjata temelje za dejavno strokovno udeležbo v družbenopolitičnih procesih.

Najustreznejši organizacijski okvir za tako povezavo bi bila fakulteta za sociološke in politične vede v sklopu ljubljanske univerze. Takšna rešitev bi imela koristne posledice za oblikovanje družboslovnih kadrov; ustrezna kadrovska zasedba disciplin bi terjala preudarno ravnanje; razjasnjeni bi morali biti odnosi med sedanjimi in prihodnjimi potrebami na področju družbenih in političnih ved. Do take razjasnitve pa bi najlaže prišli s strokovno razpravo v okviru nove fakultete, na univerzi in v širši javnosti, kjer bi morali odpraviti pglavitne nesporazume o funkciji posameznih znanstvenih disciplin, ki bi jih nova fakulteta gojila. S takšno organizacijsko rešitvijo bi študij sociologije in študij političnih ved pridobila na možnostih in ugledu. Seveda pa so možne tudi druge rešitve.

Študij, organiziran v novi visokošolski ustanovi, bi moral potekati na osnovi združevanja programov obeh disciplin do določene stopnje in na osnovi usmeritvenih programov na višji stopnji. Usmeritveni programi pa bi morali biti izdelani, utemeljeni pa na široki in splošni družboslovni izobraženosti. Izobraževanje v novem okviru bi namreč moralo temeljiti na skupini *skupnih predmetov*: splošna sociologija, splošna metodologija, ob njih pa še metodologija empiričnega raziskovanja in statistika. Na tako osnovo pa bi bili postavljeni *usmeritveni predmeti*, kot npr. posebne sociologije, politološke discipline, demografija in druge, ki bi tvorili usmeritveni program. Glede na to, da je ena od značilnosti visoke šole za politične vede delovanje katedre za novinarstvo in možnost študija novinarske smeri, bi to kazalo ohraniti in prenesti

tudi v nove organizacijske okvire, tako da bi se študij novinarskih predmetov povezoval z eno izmed skupin usmeritvenih predmetov iz programa sociologije ali politologije. Novinarske predmete pa bi seveda lahko poslušali tudi študentje kake druge družboslovne ali prirodozlovne študijske smeri.

V prid takšni rešitvi organizacije študija sociologije je potekal omenjeni pogovor letos aprila v okviru Društva sociologov, ki se ga je udeležil najširši krog prizadetih posameznikov in predstavnikov univerzitetnih in drugih institucij. Plodna razprava je navrgla poleg omenjenih še vrsto vprašanj, ugovorov in sugestij, pomembnih za reševanje problema, katerih rešitev bo šele omogočila oziroma opravičila organizacijske posege, ki smo jih opisali. Med drugimi, na primer, ugovor glede samostojnosti politične znanosti⁸ kot discipline, pa pomislek glede povezave sociologije in politologije, ki je izražal subjektivno nerazjasnjenost odnosa med politiko in prakso in politologijo kot znanstveno dejavnostjo in bil zasnovan na napačni oceni o prvenstveno politični in neznanstveni funkciji visoke šole za politične vede kot ene od sestavin bodoče nove visokošolske ustanove. Nedvomno najpomembnejši pa je bil tisti del pogovora, ki je načenjal načelna vprašanja povezave sociologije z drugimi disciplinami in njene institucionalne učinke ter vprašanje koncepta družboslovnih disciplin, še posebej tistih, ki jih povezuje filozofska fakulteta, v okviru univerze in posledic, ki bi se utegnile pokazati zaradi ustanovitve nove visokošolske ustanove za sociologijo in politologijo v sedanji strukturi našega visokega šolstva. Med predlogi naj omenimo predvsem tiste, ki zadevajo način in pogoje — posebej še občutljive kadrovske — ob konstituiranju nove ustanove. Izraženo je bilo soglasje glede tega, naj univerzitetni svet imenuje posebno komisijo, sestavljeno iz predstavnikov prizadetih institucij in sociološkega društva, ki naj bi precenila možnosti in družbeno upravičenost konstituiranja nove ustanove. Bilo pa je tudi nekaj predlogov glede sestave študijskega programa, deleža

⁸ Ugovori zoper samostojne politične vede ne ustrezajo v mednarodni znanstveni skupnosti sprejeti klasifikaciji sodobnega družboslovja — in kar je še pomembnejše, ne ustrezajo objektivnemu dejstvu, da tako sociologija kot politična znanost kljub stičnim problemom obravnavata, vzeto v celoti, vendarle relativno različne dele družbene stvarnosti. O predmetu politične znanosti glej: Jovan Djordjević: Osnovna pitanja političkih nauka, Beograd 1960, Nerkez Smailagić: Problemi nastavnog plana fakulteta političkih nauka, Politička misao, št. 1/1964, str. 114, in članke Adolfa Bibića v Teoriji in praksi, letnik 1964 in 1965.

občih, historičnih in posebnih predmetov v njem — ter glede načina njegovega sprejemanja.

Reševanje problema sociologije se je premaknilo z mrtve točke. Pobuda sociološkega društva je delovala na obe neposredno prizadeti instituciji (filozofska fakulteta in visoka šola za politične vede) tako obvezujoče, da sta se dogovorili glede organizacije in razpisa za študij sociologije v tem letu za študente prvega letnika v okviru visoke šole za politične vede, medtem ko študentje tretjega in četrtega letnika in absolventi še vedno študirajo v okviru filozofske fakultete. Obe ustanovi pa sta se dogovorili tudi glede konkretnih možnosti za povezovanje študija sociologije in disciplin iz okvira filozofske fakultete kot A ali B predmetov. S tem pa se seveda razreševanje problema glede organizacije študija sociologije šele začinja.

Dokončna institucionalna in programska utrditev ter ukrepi za ustrezno kadrovske utrditev — to so konkretne naloge prizadetih ustanov, sociologov in sociološkega društva v tem študijskem letu. Upamo, da ne bo izzvenelo kot fraza, če ob koncu izrazimo prepričanje, da je to ena izmed pomembnih nalog naše sociologije v splošni težnji k demokratizaciji družbenih odnosov in vsebinski bogatitvi samoupravljanja.